

Přehled soustav parlamentního poměrného volení po světové válce.

1. Úkolem tohoto článku není vykládati podstatu poměrného volení, ani uváděti důvody, které svědčí pro tuto soustavu a proti ní¹⁾, nýbrž podati jen stručný přehled soustav, které byly zavedeny po světové válce v Evropě.

¹⁾ O soustavě poměrného volení neb také poměrného zastoupení jest již nahromaděna bohatá literatura. Jen příkladmo uvádím: Sari-poles, *La démocratie et l'élection proportionnelle*, Paris 1899, 2 svazky, Esmein, *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, Paris 1921, zejména sv. I., str. 326 a násl., sv. II., str. 300 a násl., Barthélemy, *L'organisation du suffrage et l'expérience belge*, Paris 1912, str. 512 a násl., Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, Paris 1923, str. 535 a násl., Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Paris 1921—1923, sv. II., zejména str. 571 a násl., Moreau, *Précis élémentaire de droit constitutionnel*, Paris 1911, str. 186 a násl., Errera, *Traité de droit public belge*, Paris 1909, str. 146 a násl., Menthon, *La représentation proportionnelle dans la constitution fédérale suisse*, Paris 1921, Lachapelle, *La représentation proportionnelle en France et en Belgique*, Paris 1911, Ostrogorski, *La démocratie et les partis politiques*, Paris 1912, passim, Lowell, *Public opinion and popular government*, New York 1913, str. 122—124, Dealey, *The state and government*, New York 1921, passim, Pražák, *Rakouské právo ústavní*, I. díl, 2. vydání, Praha 1900, str. XXXVIII a násl., Sladkovský, *Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti*, Praha 1875, Weyr, *Soustava československého práva státního*, Brno 1921, str. 38 a násl., Joachim, *Řád volení v obcích*, Praha 1919, str. 175 a násl., Cahn, *Das Verhältnismahlssystem in den modernen Kulturstaaten*, Berlin 1909, Klöti, *Die Proportionwahl in der Schweiz, Geschichte, Darstellung und Kritik*, Bern 1901, Hatschek, *Allgemeines Staatsrecht*, Leipzig 1909, I., str. 82 a násl., II., str. 64 a násl., Mayer-Jellinek, *Das parlamentarische Wahlrecht*, Berlin 1901, str. 620 a násl., Schwarz, *Das Volksstimmenhaus*, Grünhuts Zeitschrift, XXIII., str. 370 a násl., Geyerhahn, *Das Problem der verhältnismäßigen Vertretung*, Wiener staatswissenschaftliche Studien, 1902, Camille Servat, *Contre la Représentation proportionnelle intégrale ou tronquée*, Paris 1923. Pěkný přehled soustav poměrného volení podal Bohuslav Michálek, *Poměrné zastoupení*, Časopis pro právní a státní vědu, roč. VII., seš. III. a IV.

V otázce, koho sluší při volbách pokládati za zvolena, máme dvě soustavy: většinovou a poměrného volení. Podle oné pokládá se za zvolena ten, kdo dostal buď nadpoloviční většinu všech platně odevzdaných hlasů — soustava naprosté většiny —, při čemž se někdy vyžaduje, aby kandidát nadto měl ještě určité procento všech platných hlasů, t. zv. kворum (Francie do r. 1919), aneb nejvíce hlasů ze všech kandidátů — soustava poměrné většiny — (Anglie). Podle této nerozhoduje, zda kdo dostal více neb méně hlasů, nýbrž každé volební straně se dostane mandátů podle počtu hlasů pro její kandidátní listinu odevzdaných. Soustava většinová jest možná nejen při soustavě volebních okresů, nýbrž i při soustavě listinné. Naproti tomu soustava poměrného volení jest možná jen při soustavě listinné. Pokud se týče způsobu, jakým se toto poměrné volení provádí, resp. jeho výsledky zjišťují, jest hojně soustav, od nejjednodušších až do nejsložitějších; soustavy ty zde uváděti nepokládám za záhodno.

Soustava poměrného volení, která si před světovou válkou pracně razila dráhu, jest dnes přijata v převážné většině států, takže lze o ní mluvit jako o pravidlu. Ve státech však, kde byla zavedena, nebyla přijata v jedné způsobě, nýbrž možno zde rozlišovati celkem čtyři vzory: německý, švýcarský, francouzský a italský.

2. Německý říšský zákon volební z 27. dubna 1920 a říšský řád volební z 1. května 1920 zavádějí t. zv. soustavu vota listinného: volič nevolí zde kandidáty, nýbrž jen kandidátní listinu určité volební strany, má tedy v podstatě jen jeden hlas bez ohledu na to, kolik se poslanců volí. Ba podle zákona z 24. října 1922 volič nemusí vůbec psáti nijaké jméno, nýbrž stačí uvést jméno strany, kterou volí. Jest to soustava přísně vázaných listin.

Ustanovení tato byla v neprospěch voliče ještě vystupňována zákonem z 31. prosince 1923. Zákon tento stanoví, že se hlasovací lístky pořizují úředně zemskými vládami pro každý volební kraj tím způsobem, že hlasovací lístek obsahuje všechny kandidátní listiny krajské (Kreiswahlvorschlag) s udáním strany a s připojením jmen prvních čtyř kandidátů z každé listiny. Volič odevzdává svůj hlas tak, že na hlasovacím lístku křížkem nebo jiným způsobem vyznačí, pro kterou kandidátní listinu hlasuje. Kandiduje zde strana, nikoli jednotliví kandidáti (volič

ani nezná jmén všech kandidátů), a hlasy se sčítají jen podle kandidátních listin.

Pro rozvrhování mandátů platí volební číslo stálé, nikoli ad hoc vypočtené. Volební zákon rozeznává totiž dva druhy kandidátních listin: krajské (Kreiswahlvorschlag) a říšské (Reichswahlvorschlag). Ony zdělává volební strana pro každý volební kraj zvláště, tyto pro celou říši. Krajské kandidátní listiny mohou býti také sdruženy, jen však pod tou podmínkou, že jsou přidruženy k téže volební listině říšské. Mandáty se podle § 30 volebního zákona rozvrhují tím způsobem, že se krajským kandidátním listinám přikáže na každých 60.000 hlasů jeden mandát. Hlasy přebývající se upotřebí pro kandidátní listiny, s kterými jest tato listina sdružena; není-li však dotčená listina s jinými sdružena, upotřebí se pro říšskou kandidátní listinu. Říšským kandidátním listinám se podle § 32 volebního zákona přikazují mandáty týmž způsobem, s tím toliko rozdílem, že se zbytek přes 30.000 hlasů pokládá za plných 60.000.

Mandáty kandidátním listinám přikázané se podle § 33 volebního zákona přidělují kandidátům podle pořadí, v jakém jsou uvedeni na kandidátní listině.

Podle tohoto německého vzoru jsou, s určitými ovšem úchytkami (na př. pokud se týče vypočítávání volebního čísla, ohledně způsobu výkonu volby, ohledně provádění skrutinia), vybudovány volební řády rakouský, československý, jugoslávský a polský.

3. Švýcarský spolkový zákon ze 14. ledna 1919, kterým se zavádí poměrné volení pro volby do Národní rady (až dosud se volilo podle soustavy většinové)²⁾, obsahuje t. zv. soustavu vota jmenovitého: volič volí současně stranu i kandidáta a má tudíž tolik hlasů, kolik jest volití poslanců. Jest zavedena

²⁾ Doložiti dlužno, že poměrné volení pro volby do Národní rady není zavedeno ve všech kantonech. Poněvadž podle čl. 1 tohoto zákona každý kanton, resp. poloviční kanton tvoří volební kraj a poněvadž děle počet poslanců jest na kantony rozvržen podle lidnatosti, připadá na šest kantonů (Appenzell Außer-Rhoden, Appenzell Inner-Rhoden, Zug, Uri, Oberwalden, Unterwalden) jen po jednom zástupci. Důsledkem toho stanoví tento čl. 1, že v kantonech, které vysílají jen po jednom zástupci, poněvadž zásady poměrného volení podle povahy věci užítí nelze, se volí podle zásady poměrné většiny.

plná svoboda volební. Podle § 13 lze užití buď tištěné kandidátní listiny, opatřené pořadovým číslem podle doby, kdy byla podána, aneb hlasovacího lístku prázdného. V tomto případě může volič vyplnit hlasovací lístek buď zcela aneb jen z části jmény kandidátů, kteří jsou uvedeni na tištěných kandidátních listinách. Může lístek označiti pořadovým číslem některé z tištěných kandidátních listin, není však k tomu povinen; okolnost, je-li lístek označen takovýmto pořadovým číslem čili nic, má význam při skrutiniu pro sčítání hlasů. Hlasy znějící na jména, která nejsou uvedena na nijaké z kandidátních listin, se podle § 14 pro takovéto divoké kandidáty nečítají a ztrácejí se nadobro, není-li lístek opatřen nadto pořadovým číslem některé tištěné kandidátní listiny.

Užije-li volič kandidátní listiny tištěné, může libovolně škrtnati jména, přemislovati pořad kandidátů a jména kandidátů nahrazovati jmény, vzatými z jiných kandidátních listin (panašovati). Volič může dokonce i hromaditi hlasy; v tomto směru jest však obmezen potud, že nemůže jméno určitého kandidáta psáti vícekrát než dvakrát. Kumulace hlasů jest ostatně přípustná i na tištěných kandidátních listinách, ovšem také jen dvakrát.

Za tohoto stavu věci jest ovšem sčítání hlasů velmi složité. Citovaný zákon rozeznává troji kategorii hlasů: hlasy jmenovité, hlasy strany a hlasy doplňující. Hlasy jmenovité jsou hlasy, dané jmenovitě určitému kandidátu; hlasy ty se čítají dvakrát: jeden pro dotčeného kandidáta a jeden pro stranu, za kterou kandidát kandiduje. Hlasy strany jsou hlasy čítané ve prospěch kandidátní listiny, resp. volební strany. Hlasy doplňující jsou hlasy, které neplatí pro nižádného z kandidátů jednak proto, že jméno kandidáta jest na kandidátní listině tištěné škrtnuto a nenahrazeno jiným jménem, aneb že hlasovací lístek, opatřený pořadovým číslem určité tištěné kandidátní listiny, jest vyplněn jmény kandidátů jen z části (neúplná listina), jednak proto, že na tištěné kandidátní listině, aneb na hlasovacím lístku, opatřeném pořadovým číslem určité tištěné kandidátní listiny, jsou uvedena jména, která nejsou na žádné z tištěných kandidátních listin, konečně proto, že jméno některého kandidáta jest napsáno více než dvakrát (kumulace nepřípustná). Tyto doplňující hlasy se čítají jen ve prospěch volební strany, nikoli také kandidáta. Souhrn hlasů jmenovitých a hlasů doplňujících tvoří takto hlasy kandidátní

listiny, resp. volební strany, t. j. hlasy, s kterými každá volební strana jde do skrutinia a které tvoří základ pro příkazování mandátů³⁾).

Skrutinium se provádí takto: Součet všech platných hlasů se dělí počtem poslanců, jež jest voliti, zvětšeným o jednu. Celé

³⁾ Aby bylo lze si učiniti o věci náležitou představu, uvádím zde některé příklady vzaté z výše citovaného spisu Menthonova, La représentation proportionnelle dans la constitution fédérale suisse, str. 156, 157.

Vezměme za příklad kanton ženevský, který volí 8 poslanců:

a) Kandidátní listina strany A jest úplná, t. j. obsahuje všech 8 kandidátů. Kandidáti ti náležejí všichni straně A. Čítá se: po 1 hlasu pro každého z 8 kandidátů strany A a pro stranu A 8 hlasů.

b) Kandidátní listina strany A jest neúplná. Obsahuje jen 5 kandidátů strany A, ostatní 3 kandidáti strany A jsou škrtnuti. Čítá se: pro každého z 5 kandidátů strany po 1 hlasu a pro stranu A 8 hlasů (z toho 3 hlasy jsou doplňující).

c) Kandidátní listina strany A jest neúplná. Obsahuje 4 kandidáty strany A a po 1 kandidátu stran B a C. Čítá se: po 1 hlasu pro každého ze 4 kandidátů strany A, 1 hlas pro kandidáta strany B a rovněž 1 pro kandidáta strany C; pro stranu B 1 hlas, pro stranu C rovněž 1 hlas a pro stranu A 6 hlasů (z toho 2 hlasy jsou doplňující).

d) Hlasovací lístek má označení strany A, ale neobsahuje vůbec jména kandidátů (listina neúplná). Čítá se: 8 hlasů pro stranu A.

e) Hlasovací lístek nemá označení nijaké strany a obsahuje 5 kandidátů strany A a po 1 kandidátu stran B, C, D (hlasovací lístek úplný bez označení strany). Čítá se: po 1 hlasu pro každého z 5 kandidátů strany A a po 1 hlasu pro každého kandidáta stran B, C, D; pro stranu A 5 hlasů a pro strany B, C, D po 1 hlasu.

f) Hlasovací lístek nemá označení strany a obsahuje 3 kandidáty strany A a po 1 kandidátu stran B, C, D (hlasovací lístek bez označení strany neúplný). Čítá se: po 1 hlasu pro každého ze 3 kandidátů strany A a po 1 hlasu pro každého kandidáta stran B, C, D; pro stranu A 3 hlasy a pro strany B, C, D po 1 hlasu: 2 hlasy vycházejí na prázdno.

g) Hlasovací lístek nemá označení strany a obsahuje 4 kandidáty strany A napsané jednou a 2 kandidáty téže strany napsané dvakrát (hlasovací lístek bez označení strany s hlasy nahromaděnými). Čítá se: po 1 hlasu pro první 4 kandidáty a po 2 hlasech pro druhé 2 kandidáty; pro stranu A 8 hlasů.

h) Hlasovací lístek má označení strany A a má všech 8 kandidátů: jeden z nich však jest škrtnut a nahrazen jiným, který jest již napsán. Čítá se: pro neškrtnuté po 1 hlasu a 2 hlasy pro toho, který jest napsán dvakrát; pro stranu A 8 hlasů.

číslo nejbližší vyšší jest prozatímní volební číslo. Tímto volebním číslem dělíme součet hlasů každé strany a kolikrát jest prozatímní volební číslo obsaženo v součtu hlasů strany, tolik se dotčené straně přikáže mandátů (§ 17 cit. zákona). Nějaké kvorum se pro hlasy strany nevyžaduje. Nejsou-li po tomto dělení všechny mandáty obsazeny, dojde k dělení druhému, které se provádí takto: počet hlasů každé strany se dělí počtem poslanců, kteří dotčené straně již byli přikázáni, zvětšeným o jednu; celé číslo tímto dělením vyšlé tvoří definitivní volební číslo. Mandát se přikáže té straně, která má největší definitivní volební číslo. Zbývá-li obsadití více mandátů než jeden, opakuje se tento postup pro každý mandát zvláště, až všechny mandáty jsou obsazeny.

V přikazování mandátů volebním stranám jest zásada poměrného volení zachována do důsledků; nějaké kombinace se zásadou většinovou švýcarský volební zákon spolkový nezná.

V otázce, koho na každé kandidátní listině sluší pokládati za zvolena, nerozhoduje pořadí, ve kterém jest kandidát uveden na kandidátní listině, nýbrž počet jmenovitých hlasů, kolik který kandidát dostal. Podle čl. 18 cit. zákona jsou z každé kandidátní listiny se zřetelem na počet mandátů této listině přikázaných prohlášení za zvoleny ti kandidáti, kteří dostali největší počet hlasů. Dostalo-li několik kandidátů stejný počet hlasů, rozhoduje pořadí, ve kterém jsou kandidáti uvedeni na kandidátní listině. Avšak zákon zavádí zde určité kvorum: nedostal-li kandidát ani polovinu průměru jmenovitých hlasů připadlých na kandidáty téže kandidátní listiny, nemůže býti prohlášen za zvolena; hlasy nahromaděné na jednoho kandidáta se při tom čítají za hlasy prosté.

Švýcarský spolkový zákon volební dovoluje sdružovati kandidátní listiny. Účinek sdružení jest, že se listiny sdružené pokládají oproti ostatním listinám za listinu jednu.

V tomže volebním okrese nemůže býti kandidát zanesen na více než jedné kandidátní listině, může však býti zanesen současně na kandidátních listinách jiných volebních okresů. Je-li kandidát zvolen v několika volebních okresech, vyzve jej Spolková rada, aby prohlásil, ve kterém volebním okrese chce mandát podržeti. Neprohlásí-li se kandidát, rozhodne Spolková rada věc sama losem.

Odpadne-li během volebního období zvolený zástupce, nastupuje zaň kandidát téže kandidátní listiny, který po něm dostal

největší počet hlasů. Není-li tu již dalších kandidátů, dojde k volbě doplňovací; ale případ ten jest tak málo pravděpodobný, že netřeba jím se ani obíratí.

4. Švýcarský a německý vzor se shodují v tom, že oba stojí na zásadě přísného poměrného volení, nekombinujice tuto zásadu s nějakou zásadou jinou a zachovávajice ke všem volebním stranám stejné měřítko. Rozcházejí se však v nazírání na svobodu volební. Německý volební řád tím, že zavedl vázané (správněji vnučené) volební listiny, obětoval občana státního politické, resp. volební straně a tím svobodu volební ve skutečnosti zničil. Naproti tomu švýcarský volební zákon vychází od občana státního a nikoli od politické, resp. volební strany; důsledkem toho dal občanu státnímu plnou svobodu volební. Volič, jak ostatně již výše bylo uvedeno, může užítí prázdného lístku hlasovacího a na něm si z kandidátů, uvedených na kandidátních listinách volebního kraje, sestaviti vlastní kandidátní listinu. Užije-li pak tištěné kandidátní listiny, smí na ní podle libosti pořad kandidátů měniti, jména škrtnuti, aneb kandidáty jinými kandidáty z ostatních kandidátních listin volebního kraje převzatými nahrazovati a hlasy hromaditi. V Německu kandiduje, či spíše řečeno rozhoduje o kandidátech politická, resp. volební strana, ve Švýcarsku však občan státní sám. Zjev tento není nahodilý, nýbrž má svoje důvody, které vyvírají přímo z povahy národa. Německo nebylo svobodným státem; zde svoboda neměla tradic. Prvotní starogermánské pojetí svobody bylo za středověku a v novém věku dávno ztraceno. Život veřejný ve středověku a ve věku novém se opíral v podstatě o různé svazky povahy korporační, ve kterých se jedinec takřka ztrácel: váha se zde kladla na tyto svazky a zájmy jejich stály nad oprávněnými zájmy jedinců. Tím lze si také vysvětliti, proč reformace, která v prvotním svém pojetí přece tolik znamenala pro svobodu jedince, zakrněla v soustavě t. zv. zemských církví státních, kdežto v Anglii nauky kongregacionalistů neboli independentů vynesly na povrch učení o vzniku církevní obce smlouvou (covenant), které ve svém jádru obsahuje dvě zásady pro moderní demokracii přímo stěžejné, totiž nauku o svrchovanosti národa a o svobodě a rovnosti státoobčanské. Odtud v Německu v popředí veřejného života stály vždy tyto svazky, kterým jedinec byl povinen se podřizovati. Když pak po pádu monarchií těžiště veřejného života bylo přeneseno na národ, tu opět tento národ,

resp. voličstvo vystupuje organisováno v nové svazky, v politické, resp. volební strany. Tyto volební strany nadřizuje volební řád jedincům a prostředkem vázaných listin nutí jedince projevovatí svoje volební právo jen skrze volební strany.

Zcela jinak jest tomu ve Švýcarsku. Zde zajisté i vlivem zeměpisného ústrojí váha spočívala na jedinci; od jedince jde vývoj ke kantonům a od kantonů ke konfederaci, která pak vrcholí ve spolkovém státu. Ve Švýcarsku svoboda státoobčanská má již své dobré tradice; jí se také ve veřejném životě náležitě šetří. Tato svoboda státoobčanská vrcholící ve svobodě volební byla uchována i v novém spolkovém řádu volebním, který zavedl poměrné volení. Zde jest poměrné volení uvedeno v úplnou shodu s volební svobodou státního občana. A tato skutečnost jest velmi důležitá. Tvrdívá se totiž od stoupenců vázaných listin m. j. také, že důsledné provedení myšlenky poměrného volení má nezbytně v zápětí zavedení vázaných listin; neboť jak jinak prý by bylo lze poměrné volení provésti? Názor ten jest mylný a mylnost jeho jest usvědčována právě spolkovým volebním řádem švýcarským. Při poměrném volení nemůže přece jíti o to, aby politické strany byly podle početnosti svých příslušníků, resp. voličů zastoupeny ve sborech zastupitelských — vždyť právní řád politických stran jako takových vůbec nezná —, nýbrž o to, aby určité myšlenkové proudy, názory světové atd., které se v národě projevují, se uplatňovaly, resp. byly zastoupeny také v zastupitelských sborech. Že tyto proudy, názory atd. jsou v pravidelných případech představovány politickými stranami, jest pro posouzení věci otázkou vedlejší. Tyto proudy, názory a pod. jsou hlásány a představovány vždy lidmi: odtud se volí lidé a nikoli politické strany. Z toho důvodu dal švýcarský spolkový řád volební občanu státnímu plnou svobodu voliti lidi, neobmezuje jej v této svobodě bezduchým rámcem politické, resp. volební strany. A jako k jedinci, stejně spravedlivě se zachoval k jednotlivým myšlenkovým proudům, názorům a pod.: pro kandidátní listiny se nevyžaduje nějakého kvocra, jako jest tomu v soustavě vázaných listin, která jest zdělána pro politickou stranu a nikoli pro občana státního. Švýcarský spolkový zákon volební jest po této stránce zjevem velmi poučným, neboť jednak poměrné volení má ve Švýcarsku již svoje tradice (kantony švýcarské jsou, tuším, zeměmi, které první v Evropě zavedly poměrné volení), jednak tento zákon má

svoji historii, ne právě krátkou, a při něm se uplatnily zajisté všechny zkušenosti, jež občanstvo švýcarské získalo s poměrným volením.

5. Francouzský volební zákon z 12. července 1919, který jest za trvání Třetí republiky již čtvrtým volebním řádem⁴⁾, kombinuje soustavu většinovou se soustavou poměrného volení v ten způsob, že jest stanovena zásada naprosté většiny, jako zásada hlavní a poměrného volení jako podpůrná. Každý departement tvoří volební okres a volí na každých 75.000 obyvatelů francouzské národnosti jednoho poslance a (podle zákona z 8. dubna 1924) na každý zbytek přes toto číslo rovněž jednoho poslance. Každý departement volí nejméně tři poslance. Departement, který má voliti více než šest poslanců, může býti

⁴⁾ Organický zákon z 30. září 1875 o volbě poslanců, který stojí v určitých bodech na půdě organického dekretu z 2. února 1852, zavedl v § 14 soustavu volebních okresů. (V proklamaci tehdejšího presidenta republiky Ludvíka Napoleona z 2. prosince 1851, kterou národ francouzský všeobecným hlasováním schválil většinou sedmi a půl milionů hlasů, praví se v bodě 4.: „Un Corps législatif discutant et votant les lois, nommé par le suffrage universel, sans scrutin de liste qui fausse l'élection.“) Každý správní okres (arrondissement administratif) volí jednoho poslance. Okresy, které mají více než 100.000 obyvatelů, volí na každých dalších 100.000 nebo na zlomek ze 100.000 o jednoho poslance více. V takovémto případě se okres rozdělí na okrsky, z nichž každý volí jednoho poslance.

Zákonem z 16. června 1885 byla soustava volebních okresů odstraněna a zavedena soustava listinná. Každý departement tvoří volební okres a volí na každých 70.000 nebo na zlomek nad 70.000 obyvatelů jednoho poslance, nejméně však tři poslance. Volí se podle zásady naprosté většiny a určitého kvora: za zvolena se podle § 5 pokládá, kdo dostal nadpoloviční počet všech platných hlasů a vedle toho ještě takový počet hlasů, který se rovná jedné čtvrtině počtu voličů zapsaných dotčeného departementu. Nejsou-li tyto dvě náležitosti splněny, dojde k druhé volbě, při které rozhoduje již jen většina poměrná bez jakéhokoli kvora: je-li rovnost hlasů, jest zvolen kandidát věkem starší. O zastoupení menšin postaráno není.

Zákon tento vydržel však jen jedno období volební. Zákonem z 13. února 1889 byla zavedena opět soustava volebních okresů. Podle § 2 tohoto zákona tvoří každý správní okres v departementu a každý municipální okres v Paříži a v Lyonu volební okres a volí jednoho poslance. Má-li správní okres více než 100.000 obyvatelů, rozdělí se správní okres na volební obvody, jak stanovil již § 14 org. zákona z 30. září 1875. Zákonem z 17. července 1889 bylo pak dále stanoveno, že nikdo nesmí kandidovati ve více než v jednom okrese volebním.

zákonem rozdělen na obvody volební, tak aby každý obvod volil nejméně tři poslance.

Kandidátní listiny jsou buď hromadné (kandidátní listiny stran), anebo individuální (kandidatury divoké). Ony jsou takové, které obsahují více kandidátů; musí býti opatřeny ověřenými podpisy kandidátů a nesmějí obsahovati více kandidátů, než kolik jest v dotčeném volebním okrese voliti poslanců. Individuální kandidátní listina jest ta, která obsahuje jen jednoho kandidáta; takováto listina, resp. kandidatura musí však býti podepřena ověřenými podpisy jednoho sta voličů dotčeného volebního okresu. Kandidovati lze jen v jednom volebním okrese. Kandidátní listiny jest nejpozději pět dní před volbou dodati prefektuře; tato je zaznamenaná a dva dny před volbou dá všechuť zaznamenané kandidátní listiny vyvěsiti na dveřích každé volební místnosti.

Každý volič má tolik hlasů, kolik jest voliti poslanců (soustava vota jmenovitého) a má naprostou svobodu volební. Podle oběžníku ministerstva vnitra z 30. října 1919, zaslánoho prefektům, může volič užiti buď tištěné kandidátní listiny, anebo prázdného hlasovacího lístku. V prvém případě může jména kandidátů škrtnati a nahrazovati jinými, vzatými z ostatních kandidátních listin (panašovati); měniti pořad kandidátů nemá významu, poněvadž se při zjišťování výsledku skrutinia k tomuto pořadu vůbec nepřihlíží. V případě druhém sestavuje si volič vlastní kandidátní listinu z jmen, uvedených na ostatních kandidátních listinách. Hromaditi hlasy na jednoho kandidáta dovoleno není.

Citovaný zákon z r. 1919 rozeznává v čl. 10 dvojí sčítání hlasů: zvláště pro kandidáty, a zvláště pro stranu. Prvé se děje podle zásady naprosté většiny, druhé podle zásady poměrného volení. Jest zvolen podle tohoto čl. 10 každý kandidát, který dostal nadpoloviční většinu všech platně odevzdaných hlasů. Nedostal-li nikdo z kandidátů tuto většinu, aneb nejsou-li takovýmto způsobem všechna místa, na která jest voliti, obsazena, přidělují se volná místa podle zásady poměrného volení. Způsob, jakým se při tom postupuje, jest tento:

Nejprve se zjistí volební číslo. Toto dostaneme, dělíme-li součet všech platných hlasů počtem mandátů, jež vůbec jest obsaditi, t. j. bez ohledu na to, zda některé mandáty byly ná-

sledkem toho, že některý kandidát dostal naprostou většinu hlasů, ve skutečnosti již obsazeny; celé číslo (při zlomku nejbližší nižší) tímto dělením vyšle dává nám volební číslo. Na to se zjistí průměr každé kandidátní listiny. Ten dostaneme, dělíme-li součet hlasů pro dotčenou kandidátní listinu odevzdaných (čítajíc v to i ty hlasy, které byly odevzdány pro kandidáta již zvoleného) počtem všech mandátů, jež jest v dotčeném kraji volebním obsaditi. Takto získaný průměr dělíme volebním číslem a kolikrát jest volební číslo obsaženo v průměru kandidátní listiny, tolik mandátů se kandidátní listině přikáže. Nejsou-li ani takto všechny mandáty obsazeny, přidělí se zbývající mandáty kandidátní listině, která vykazuje největší průměr. Vykazují-li kandidátní listiny, které takto přicházejí na řadu, stejný průměr, přikážou se zbývající mandáty kandidátům, kteří mají největší počet hlasů a, je-li i počet hlasů stejný, kandidátům, kteří jsou věkem starší.

Mandáty jednotlivým kandidátním listinám přikázané se přidělí kandidátům, kteří dostali největší počet hlasů. Mají-li kandidáti, kteří takto přicházejí na řadu, stejný počet hlasů, přidělí se mandát tomu, kdo jest věkem starší. Zákon však stanoví při tom v čl. 12 určité kvorum: aby kandidát mohl býti prohlášen za zvolena, musí míti počet hlasů aspoň o jeden větší, než kolik činí polovina průměru hlasů jeho kandidátní listiny⁵⁾.

⁵⁾ K vůli lepší názornosti uvádím zde jeden z příkladů obsažených ve výše uvedeném oběžníku ministerstva vnitra z 30. října 1919, citovaném v článku André Bosc, La réforme du mode de scrutin et les lois assurant la sincérité des opérations électorales, Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger, roč. XXXVII., 1920, č. 1.

V okrese volebním počet všech platně odevzdaných hlasovacích lístků jest 60.240 a jest voliti šest poslanců. Kandidují čtyři strany A, B, C, D a jednotliví kandidáti těchto stran dostali takovýto počet hlasů:

	A	B	C	D
a)	32.645	a) 18.123	a) 15.247	a) 5.164
b)	29.827	b) 16.247	b) 14.629	b) 4.032
c)	29.640	c) 15.322	c) 12.172	c) 3.392
d)	25.274	d) 12.659	d) 8.624	d) 1.123
e)	18.401	e) 8.404	e) 6.018	e) 1.119
f)	12.524	f) 4.031	f) 6.101	f) 1.082
Úhrn:	148.311	75.286	61.791	15.812

Tytéž zásady platí pro kandidatury divoké. Podle čl. 11 jest divoký kandidát zvolen, dostane-li nadpoloviční většinu všech platně odevzdaných hlasovacích lístků. Nedosáhne-li této většiny, přijde na řadu, až kandidáti, uvedení na jiných kandidátních listinách, kteří dostali více hlasů než on, budou prohlášeni za zvoleny.

Dojde-li na poměrné volení, vyžaduje zákon v čl. 13 vedle výše uvedených náležitostí ještě také určité kvorum: nepřevyšuje-li počet hlasujících voličů polovinu počtu voličů zapsaných, aneb jestliže žádná kandidátní listina nevykáže volební číslo, nemůže býti žádný kandidát prohlášen za zvolena. V tomto případě se konají o 14 dnů později nové volby. Nedosáhne-li ani při těchto nových volbách žádná kandidátní listina volebního čísla, přikážou se mandáty jednotlivým kandidátům podle zásady poměrné většiny.

Uprázdnil-li se během volebního období mandát, vykoná se na uprázdněný mandát doplňovací volba. K této volbě však nedojde, uprázdnil-li se mandát v posledních šesti měsících před zakončením volebního období.

Nadpoloviční většina činí $60.240 : 2 = 30.120 + 1 = 30.121$. Zvolen jest tudíž na prvý ráz kandidát Aa, který dostal 32.645 hlasů, a zbývá obsaditi pět mandátů, což se nyní stane podle zásady poměrné většiny.

Volební číslo činí $60.240 : 6 = 10.040$ a průměr hlasů každé kandidátní listiny činí :

$$A \quad 148.311 : 6 = 24.718.$$

$$B \quad 75.286 : 6 = 12.547,$$

$$C \quad 61.791 : 6 = 11.965.$$

$$D \quad 15.812 : 6 = 2.635.$$

Podle těchto výpočtů dostane kandidátní listina A další dva mandáty, poněvadž volební číslo (10.040) jest v jejím průměru (24.718) obsaženo dvakrát. Kandidátní listina B dostane jeden mandát, poněvadž volební číslo jest v jejím průměru (12.547) obsaženo jednou. Kandidátní listina C dostane rovněž jeden mandát, poněvadž volební číslo jest v jejím průměru (11.965) obsaženo jednou. Kandidátní listina D nedostane vůbec mandátu.

Takto jsou obsazeny další čtyři mandáty, zbývá tedy obsaditi ještě jeden mandát. Ten se dostane podle čl. 10 straně, která má největší průměr hlasů; tou jest strana A. Dostanou tedy celkem: kandidátní listina A čtyři mandáty, B a C každá po jednom. Z kandidátů jsou pak prohlášeni za zvoleny z kandidátní listiny A Aa, Ab, Ac a Ad, z kandidátní listiny B Ba a z kandidátní listiny C Ca.

6. Italský volební zákon z 13. prosince 1923, který jest po skončené světové válce druhým volebním zákonem v Itálii⁶⁾, kombinuje zvláštním způsobem soustavu většinovou se soustavou poměrného volení; přesněji řečeno: povyšuje určitou menšinu za většinu a přikazuje jí předem určitý počet mandátů a ostatním stranám, resp. nedosáhla-li žádná strana stanoveného procenta hlasů, všem stranám, mandáty podle soustavy poměrného volení. Hlasuje se podle soustavy vota listinného na úředních hlasovacích lístečích a volič smí jen označiti kandidáty, kterým dává přednost před ostatními kandidáty téže kandidátní listiny, jinak však nesmí na těchto listinách ničeho měniti (belgický vzor *vote de liste a vote de préférence*).

⁶⁾ Zákon z 15. srpna 1919 (a *testo unico* z 2. září 1919) zaváděl soustavu listinnou se zásadou čistého poměrného volení. Celý stát byl rozdělen na volební obvody, z nichž každý volil nejméně deset poslanců. Volič volil podle soustavy kombinovaného vota listinného. V případě, že kandidátní listina byla úplná, t. j. obsahovala tolik kandidátů, kolik poslanců bylo voliti, měl jen právo označiti kandidáty téže listiny, kterým dával přednost před ostatními kandidáty téže listiny. Byla-li však kandidátní listina neúplná, měl právo doplniti ji kandidáty vztahy z jiných kandidátních listin až do plného počtu kandidátů. Nebylo však dovoleno současně dávat přednost určitým kandidátům a doplňovat kandidátní listiny kandidáty novými. Nad to byl volič v tomto právu obmezen potud, že číslo vyslovených předností anebo doplňků bylo předem určeno počtem poslanců, jež bylo voliti: při počtu pěti kandidátů, resp. poslanců směl dáti přednost jen jednomu kandidátu nebo doplniti jen jednoho kandidáta, při počtu desíti poslanců bylo lze tak učiniti o dvou kandidátech, při počtu 14 poslanců o třech, při počtu přes 15 o čtyřech.

Při sčítání hlasů prováděném ústředním úřadem se zvláště zjišťoval počet hlasů každé kandidátní listiny a zvláště individuální počet hlasů každého kandidáta. Počet hlasů kandidátní listiny se zjistil, přičetl-li se k součtu hlasů listiny součet hlasů doplňujících dělený počtem poslanců, které jest voliti. Počet hlasů listiny slouží k tomu, aby se vypočetlo, kolik mandátů připadne na dotčenou kandidátní listinu. Individuální počet hlasů pak jest k tomu, aby se zjistilo pořadí kandidátů, ve kterém jsou prolašováni za zvoleny; při rovnosti hlasů rozhoduje pořadí, jak jsou kandidáti uvedeni na kandidátní listině.

Přikazování mandátů kandidátním listinám se děje podle soustavy společeného dělitele (soustavy *Hondtovy*). Dělíme postupně počet hlasů listiny každé 1, 2, 3, 4 atd.; nejvyšší podíl na tolikátém místě, kolik jest voliti poslanců, dává nám volební číslo. Tímto číslem dělíme počet hlasů každé kandidátní listiny, a kolikrát jest číslo to obsaženo v tomto počtu, tolik mandátů kandidátní listina dostane.

Podle čl. 40 tohoto zákona tvoří celé království jediný sbor volební, který volí 535 poslanců. V tomto jediném sboru volebním jest zřízeno celkem 16 volebních obvodů, z nichž každý volí nestejný počet poslanců podle své lidnatosti. Nejméně jich volí volební obvod sardinský (12), nejvíce obvod lombardský (64). Volební sbor jest podle čl. 42 svoláván králem tak, aby ode dne svolání až do dne volby uplynulo nejméně 60 dnů.

Podle čl. 52 podává každý volební obvod kandidátní listiny. Tyto musí obsahovati jméno i příjmení kandidátů, a to nejméně tři, nejvíce tolik, kolik činí dvě třetiny poslanců, které jest v dotčeném obvodu voliti, a býti opatřeny ověřenými podpisy nejméně 300, nejvíce 500 voličů dotčeného obvodu. Ke každé kandidátní listině jest dále připojiti ověřené podpisy kandidátů s prohlášením, že kandidaturu přijímají. Kandidovati lze na kandidátních listinách téže značky nejvýše ve dvou volebních obvodech, nikoli však na kandidátních listinách různých značek. Kandidátní listiny se podávají v kanceláři odvolacího soudu příslušného volebního obvodu a ke každé dlužno připojiti vzorek značky, kterou jest kandidátní listina vyznačena. Odvolací soud zkoumá formální i hmotné náležitosti listin a, shledá-li je správnými, zašle je odvolacímu soudu v Římě, který jest ustaven za ústřední národní komisi volební.

Ústřední národní komise volební přijímá podle čl. 54 prohlášení podavatelů kandidátních listin, s kterou nebo s kterými kandidátními listinami majícími tutéž značku se míní sjednotiti. Kandidátní listina, která nemá aspoň ve dvou volebních obvodech tutéž značku, aneb která se nesjednotila s kandidátní listinou jiného obvodu, se pokládá za nepodanou. Komise tato nyní sjednotí kandidátní listiny mající tutéž značku nebo opatřené prohlášením podavatelů, že kandidátní listiny sjednocují, označí pořadovým číslem všechny skupiny kandidátních listin určených ke hlasování a dá natisknouti péčí a, jak se v §17 instrukce ministerstva vnitra upravující volební postup z 20. ledna 1924 výslovně praví, na útraty státní hlasovací lístky; vedle toho dá ještě natisknouti plakáty pro každý volební obvod, na kterých jsou obsaženy kandidátní listiny dotčeného obvodu a jejich značky a vyhlášky pro volební místnosti, ve kterých jsou uvedeny všechny kandidátní listiny s označením volebních obvodů, kde byly podány, pořadového čísla, značky a se jmény kandidátů.

Na hlasovacím lístku jsou uvedeny značky všech kandidátních listin celého království s jich pořadovými čísly; vedle toho jest tu prázdné místo pro to, aby volič mohl napsati nejvýše tři vota přednostní (voto di preferenza). Jména kandidátů na hlasovacím lístku uvedena nejsou. Hlasovací lístky zašle ústřední komise volební jednotlivým komisím volebním úředně.

Hlasuje se tím způsobem, že volič, když jeho totožnost byla zjištěna, dostane od předsedy volební komise hlasovací lístek s poučením, že má povinnost učiniti na hlasovacím lístku černou tužkou znamení na značce kandidátní listiny, kterou volí, a že může napsati přednostní vota pro kandidáty a to všechna buď jen jich jmény, aneb všechna jen pořadovými čísly, pod kterými jsou tito kandidáti v kandidátní listině uvedeni. Neoznačil-li volič žádnou kandidátní listinu, kterou volí, ale napsal-li, byť i jen jedno, přednostní votum, platí jeho hlas pro kandidátní listinu, na které jest dotčený kandidát uveden. Hlasovací lístek, na kterém není ani znamení pro značku určité kandidátní listiny, ani přednostní votum, jest neplatný.

Sčítání hlasů provádějí volební komise, odvolací soudy příslušných volebních obvodů a ústřední komise volební. Sčítají se zvláště hlasy pro kandidátní listiny a zvláště přednostní vota. Konečné sčítání provede ústřední komise.

Mandáty se podle čl. 82 přikazují tímto způsobem: Předem se zjistí, která kandidátní listina dostala 25 procent všech platných hlasů a nad to ještě největší počet hlasů vůbec. Této kandidátní listině přikáže ústřední komise dvě třetiny všech mandátů, t. j. 356, a prohlásí za zvoleny všechny kandidáty, uvedené na téže kandidátní listině všech volebních okresů podle pořadí daných přednostními voty. Ostatním kandidátním listinám, aneb, nedosáhla-li žádná kandidátní listina 25 procent všech platných hlasů, všem kandidátním listinám se přikáže mandáty podle zásady poměrného volení, a to nikoli v rámci jednotného sboru celého království, nýbrž v rámci jednotlivých volebních obvodů. Zde ovšem nutno rozlišovati:

- a) dostala-li jedna kandidátní listina dvě třetiny mandátů.
- b) nedostala-li žádná kandidátní listina 25 procent všech platných hlasů.

Ad a) V tomto případě se přikazuje jen zbývající jedna třetina mandátů. Sečtou se platné hlasy odevzdané pro kandidátní listiny menšin a součet tento se dělí počtem mandátů, jež

v dotčeném volebním obvodu zbývá obsaditi. Celé číslo tímto dělením vyšlé dává volební číslo. Jím dělíme součty hlasů odevzdané pro jednotlivé kandidátní listiny menšin a kolikrát jest volební číslo obsaženo v těchto součtech, tolik každá kandidátní listina dostane mandátů. Zbývají-li potom ještě mandáty, přikáží se kandidátním listinám, které mají největší zbytky, a, jsou-li zbytky rovné, kandidátním listinám, které v dotčeném obvodu mají větší počet hlasů.

Ad b) V tomto případě dělíme součet všech platně odevzdaných hlasů ve volebním obvodu počtem poslanců, jež jest voliti; podíl takto získaný dává nám volební číslo. Každá kandidátní listina dostane tolik mandátů, kolikrát jest volební číslo obsaženo v součtu hlasů pro ni odevzdaných. Mandáty, které ještě zbývají, obsadí se způsobem ad a) uvedeným.

V každé kandidátní listině se prohlásí za zvoleny kandidáti podle počtu přednostních vot.

Byl-li kandidát zvolen ve dvou volebních obvodech, má podle čl. 100 povinnost prohlásiti ve sněmovně poslanců do týdne, kdy byly volby touto sněmovnou ověřeny, který z obou mandátů podrží. Neučiní-li tak poslanec v této lhůtě, rozhodne o tom sněmovna sama losem a uprázdněný mandát se přikáže kandidátu, který na téže kandidátní listině jde za ním v pořadí stanoveném ústřední komisí volební; není-li však na této kandidátní listině dalšího kandidáta, zůstane místo neobsazeno.

7. Volební řády francouzský a italský se shodují v tom, že zde není čistá zásada poměrného volení. Ve Francii jest tato zásada jen podpůrná potud, pokud nejsou mandáty obsazeny na základě naprosté většiny, v Itálii pak potud, že platí jen pro kandidátní listiny menšin, pokud ovšem jedna z kandidátních listin dostala předepsané kvorum, aby mohla býti pokládána za kandidátní listinu většiny všeho voličstva. Rozcházejí se však oba tyto volební řády v tom, že francouzský volební řád vycházejí od státního občana dává voliči plnou svobodu volební, kdežto italský volební řád vycházejí od politické, resp. volební strany, dává voliči do ruky jen úřední hlasovací lístek volebních stran a dovoluje jemu jen v rámci kandidátních listin stran vykonati v míře velmi obmezené přednostní vota pro jednotlivé kandidáty.

Přihlížíme-li tudíž k svobodě volební, dostáváme tuto dvojici volebních řádů: švýcarský a francouzský a na druhé

straně německý a italský ; stanovíme-li pak stupnici volební svobody, dostaneme začínající stupněm nejnižším toto pořadí : německý, italský a na stejném stupni švýcarský a francouzský. Německý volební řád jest přímočarý a naprosto důsledný ; k politickým stranám zachovává stejné ohledy. Naproti tomu italský volební řád jest zřejmě zdělán ve prospěch určité politické strany špatně zastíraje vyvyšování jedné politické strany požadavkem silné a spolehlivé parlamentní většiny ; zda tato špatně volená zbraň se neobrátila na konec proti straně samotné, v jejíž prospěch jest volební řád zdělán, ukáže budoucnost. Volební řády francouzský a švýcarský zachovávají stejné ohledy jak k politickým stranám, tak i ke státnímu občanu.

Hodnocení různých těchto vzorů volebních řádů po stránce právníkové bylo podáno ; hodnotiti je také po stránce politické, není úkolem této stati.
